

БЕДНОСТ И РАБОТЕЩИ БЕДНИ. РОЛЯТА НА ФИРМЕНАТА СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА ОТНОСИТЕЛНИЯ ДЯЛ НА РАБОТЕЩИТЕ БЕДНИ

Силвия Красиминова Николова
Технически университет – Варна
email: sunny_tulip@abv.bg

Анотация: Проблемите, свързани със социалното неравенство, бедността и социалното изключване могат да бъдат разгледани по различен начин, когато говорим за определени региони на територията на България. Социалното неравенство и бедността са сложни проблеми, които могат да варират значително в различните региони. Фактори като достъп до образование, здравеопазване, възможности за работа и системи за социална подкрепа играят важна роля при определяне на нивото на неравенство и бедност. Социалната политика на фирмите определя до голяма степен и процентът на т.нар. работещи бедни, които представляват особено интересна група.

Ключови думи: бедност, социално неравенство, работещи бедни.

POVERTY AND THE WORKING POOR. THE ROLE OF COMPANY SOCIAL POLICY IN REDUCING THE RELATIVE SHARE OF THE WORKING POOR

Silviya Krasimirova Nikolova
Technical University – Varna

Annotation: The issues of social inequality, poverty, and social exclusion can be examined differently when discussing the regions within Bulgaria. These are complex issues that vary significantly across different areas. Factors such as access to education, healthcare, job opportunities, and social support systems play crucial roles in determining the levels of inequality and poverty. Additionally, corporate social policies largely influence the percentage of the so-called „working poor“, who represent a particularly noteworthy group.

Key words: poverty, social inequality, working poor.

1. Бедност и социално неравенство - основни понятия и специфики.

Проблемът за неравенството в разпределението на дохода и богатството е тясно обвързан с проявлението на бедността в социалните отношения. Най-общо бедността може да се дефинира като икономическо състояние, което не позволява на домакинствата да реализират нормално своите функции и да задоволяват основните си потребности. Бедността се обуславя от социално-икономическото развитие на страната, от демографската ѝ характеристика и обществено-политическата система.

Дефинициите за бедност, както и търсенето на начините за преодоляването ѝ са един основните въпроси, които занимават социалните и икономически науки

Европейският съвет определя за бедни „лица, семейства и групи, чиито ресурси (материални, културни и социални) са толкова ограничени, че ги изключват от минимално приемливия начин за живот в държавите-членки на Европейския съюз (ЕС), в които те живеят.”[2]

Друга дефиниция на Мартин Равалион гласи, че: *Бедността означава да не можеш да си позволиш да посрещнеш минималните нужди, които се считат за разумни според стандартите на въпросното общество.*

Паричната бедност е само един от аспектите на бедността. Като други аспекти могат да бъдат разглеждани потреблението, достъпът до различни услуги – заетост, здравни, образователни и социални услуги, качеството на жилищната среда, субективното усещане за благосъстояние и здраве и др. Успоредно с това, бедността може да бъде определена като съществена предпоставка за дисбаланси на трудовия пазар, забавен процес на икономическо и социално сближаване, ниска покупателна способност и неблагоприятни последици на индивидуално и обществено равнище. Успоредно с понятието за бедност, трябва да разгледаме и понятието „социално изключване“.

Дефиниция на ЕС за „социално изключване“:

„Социалното изключване е процес, при който определени хора са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълно участие в него поради своята бедност или поради липсата на базови компетенции и възможности за учене през целия живот, или в резултат от дискриминация. Това ги отдалечава от възможността за работа, доходи и образование, както и до социални и общностни мрежи и дейности. Те имат ограничен достъп до власт и до органите, вземащи решение, и така често се чувстват безвластни и неспособни да упражняват контрол върху решенията, които влияят върху техния ежедневен живот.” [5]

Измерването на материалните лишения се базира на девет въпроса, свързани с различни ограничения пред домакинството – четири от въпросите отчитат обективни факти (притежание на кола, телефон, перална машина и т.н.), а останалите са обвързани по-скоро с усещанията на хората (ограничава ли се домакинството в отоплението, може ли да пътува или да посрещне неочаквани разходи за ремонт например).

От 2021 г. се включва нов показател за тежки материални и социални лишения, който показва липсата на необходими и желани предмети за водене на достоен живот. Изчислява се като дял на лицата от населението, които не могат да си позволят 7 от 13 показателя – 6 на индивидуално ниво и 7 на ниво домакинство.

Друг показател е линията на бедност „Линия на бедност“ е монетарен показател за идентифициране на бедните в обществото. Линията на бедност от изследването „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“ представлява 60 на сто от медианния общ разполагаем нетен доход на еквивалентна единица. В Табл.1 можем да разгледаме данните за 2022 за линията на бедност на страната.

Международна научна конференция
„МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ИНОВАЦИИ ЗА СОЦИАЛНИ ПРОМЕНИ:
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО“ – 2024

година на провеждане на изследване		2022
референтна година на дохода		2021
Едно лице	в евро	3 227
	в лева	6 311
	в ППП	5 866
Двама възрастни с две деца под 14 години	в евро	6 777
	в лева	13 254
	в ППП	12 319

Табл. 1. Линия на бедност за страната 2022

За 2024 Министерският съвет прие линия на бедност общо за страната в размер на 526 лв. **средно** месечно на лице от домакинство, която е определена през 2022 година при данни от 2021 година. В сравнение с предходната година размерът на линията на бедност нараства с 4.3%, а относителният дял на бедното население нараства с 0.8 процентни пункта. Нарастването на прага на бедност в периода от 2018 до 2022 г. се дължи почти изцяло на номиналния ръст на доходите в домакинствата, но през последните години има съществени изменения в поляризацията и диференциацията на доходите.[4]

	2019	2020	2021	2022	2023
Общо за страната	40.8	40.0	39.7	38.4	37.2

Табл. 2. Неравенство в разпределението на дохода - коефициент на Джини за България за периода 2019-2023г. Източник: Инфостат

Коефициентът на Джини, който е мярка за неравенството в разпределението на доходите в обществото за страната намалява от 39,6 през 2018 г. до 38,4 през 2022 г., но устойчиво се задържат на високи нива. В Таблица 2 са представени данните за последните 5 години. България заема водеща позиция по отношение неефективните политики за постигане на справедливо разпределение на доходите. При тази ситуация се налага съществена промяна в подхода за осигуряване на ефективна социална подкрепа, която да гарантира не само адекватен размер на получаваните помощи, но същевременно следва да стимулира активността на хората за включване на пазара на труда при непрестанно подобряване на тяхната пригодност към неговите изисквания, отговорното родителство и на качеството на социалните услуги.[4]

2. Работещи бедни – дефиниции и специфики

Някои учени определят работещите бедни като феномен и дори специфично явление. Все още тази група се дефинира трудно и именно за това в таблица 3 ще разгледаме някои от най-често използваните дефиниции в икономическите и социалните науки.

Термин	Определение
Дефиниция на ЕС за „работещи бедни“	Нискодоходен праг: по-малко от 60% от медианния еквивалентен доход на домакинството (Относителна монетарна бедност)
Икономическа дефиниция	Работещите бедни“ са лица, които са заети, често на пълен работен ден, но чийто доход пада под прага на бедността. Въпреки заетостта си, те се борят да покрият основните разходи за живот като жилище, храна, здравеопазване и образование.
Социологическа дефиниция	„Работещи бедни“ се отнася до работници, които поради ниски заплати, липса на обезщетения и недостатъчно работно време остават в бедност. Тази група често е изправена пред несигурност на работата, ограничени възможности за напредък и бремето на балансирането на множество нископлатени работни места.
Дефиниция на Международната организация на труда	„... онези, които работят и принадлежат към бедни домакинства

Табл. 3. Дефиниции „работещи бедни“

В Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социално-то включване 2030 на България, работещите бедни са определени като: *Заети лица във възрастовата група 18–64 години, които са в риск от бедност.* [3]

Въпреки разнородността на представените дефиниции, можем да изведем три, общи за тях, фактора, продуциращи „работещи бедни“ – ниската трудова интензивност, размерът на домакинството и ниските трудови доходи. Може да се предположи, че засегнати от бедност по време на работа са най-често лицата с ниска квалификация и тези, които не са с пълна трудова заетост – сезонна, временна, почасова или на непълно работно време.[1] Ниската квалификация, липсата на образование и специфични умения са основни рискови фактори за изпадане в бедност. Нивото на образо-

вание има ключова роля в адекватното включване на пазара на труда и социалното осигуряване и от там степента на получени нетни доходи.

Сезонната заетост също предполага нестабилност при получаването на доходите и невъзможност за адекватно покриване на всички разходи в домакинството през цялата година. Освен това в България сезонната заетост се свързва с недобри практики от към трудово правоотношение – осигуряване на непълнен работен ден, на нереален получен доход и др. Това са фактори, които влияят негативно върху социалния статус на индивида след приключване на сезонната заетост. Например като възползване обезщетения за безработица и др.

Непълното работно време също е фактор за нисък доход на индивида или домакинството. Но въпреки това отново има силна зависимост между квалификацията на индивида и неговото образование и дохода получен за непълнен работен ден.

	<i>(% от съвкупността)</i>				
	2019	2020	2021	2022	2023
Заети на непълно работно време	30.8	33.6	25.4	23.5	30.1
Заети на пълно работно време	7.8	8.4	8.9	9.0	10.3

Табл. 4. Работещи бедни – заети на непълно и пълно работно време.

Източник: Инфостат

Същевременно, разпределението на доходите сред заетите лица, като цяло, може да бъде обяснено чрез индивидуалните им характеристики и спецификите на трудовите пазари, както и с други фактори. Така, бедност сред тях може да се прояви не само, когато те са временно или почасово заети, а и в случаите на постоянни договори, с пълно работно време. Получаваните трудови доходи са едно от най-важните измерения за качеството на положената работа. Те са основната изгода във връзка със заетостта, която има стойност за работещите и най-многостранный инструмент за достигане на различни други цели. Много често са и в тясна асоциация с други обективни и субективни измерения на качеството на труда. Третата предпоставка, водеща до бедност, е наличието на голямо домакинство с повече деца. Да имаш три или четири деца е опасен избор за домакинствата от гледна точка риска от изпадане в бедност. В много случаи работните заплати и нетрудовия доход за отделно лице не могат да бъдат описани като „ниски”, но не са достатъчни за да удовлетворят нуждите на цялото семейство, или да кажем на домакинство от 4-5 лица. Наличието на две, три или повече деца е още по-възможен фактор за преминаване в групата на бедните на самотен родител, или на семейство само с един работещ. Всъщност, след раздяла или развод, дори и наличието само на две деца може да бъде проблематично. Нуждите на вече формиралите се две домакинства (в повечето случаи на бившия съпруг, който живее сам и на майката с децата) нарастват с почти 30% [1].

Ако например регионален разрез на процента „работещи бедни“, ще видим, че най-висок относителен дял -15.5 е в Югозападния район. Стойностите, отнасящи се до другите райони за близки като например на Североизточния район и Южен централен се доближават – 10.7 и съответно 10.0.(Табл.5)

година на провеждане на изследване	2023		
референтна година на дохода	2022		
статистически район	Заети		
	общо	мъже	жени
Северозападен район	8.3	6.4	10.3
Северен централен район	7.9	9.1	6.5
Североизточен район	10.7	11.9	9.2
Югоизточен район	11.4	14.2	8.1
Югозападен район	15.5	15.1	16.0
Южен централен район	10.0	11.6	7.9

*Табл. 5. Относителен дял на работещи бедни
(за лица във възрастова група 18-64 г.) по пол. Източник: НСИ*

В Табл. 6 са поместени данните за нивата на средните брутни заплати по региони в страната. Коефициентът на Джини и нивото на средната брутна заплата са свързани по начин, който отразява разпределението на доходите и общото икономическо състояние на страната.

Статистически райони	Тримесечия на 2023 година			
	I	II	III	IV
Северозападен район	1443	1521	1568	1672
Северен централен район	1455	1513	1564	1643
Североизточен район	1587	1671	1729	1824
Югоизточен район	1543	1594	1656	1746
Югозападен район	2367	2457	2487	2647
Южен централен район	1501	1575	1636	1717

*Табл. 6. Средна брутна месечна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по статистически райони и области през 2024 година.
Източник: НСИ*

Става ясно, че проблем на работещите бедни в България не е само ниската минимална работна заплата, а и като цяло niskият размер на съвкупния доход, постъпващ в и разпределен между членовете на домакинството. Като цяло доходите, които се реализират на трудовия пазар са niskи. Затова може да се обобщи, че бедността сред работещите е функция от множество фактори – niskо качество на заетост, niskи доходи, размер и зависимости в домакинствата и т.н. Всички те са важен фактор, който не трябва да се омаловажава при анализите на социалната политика.[1]

3. Ролята на фирмената социална политика за намаляване на относителния дял на работещите бедни.

В България можем да разграничим няколко вида социална политика – държавна, общинска и фирмена. Докато държавната политика прокарва основните направления за организиране на социалната политика в сферата на разпределение на доходите и намаляване на бедността, социалното осигуряване и подпомагане, а общинската се опитва да затвърди и награди социалните мерки според нуждите на конкретния регион, то ролята на фирмената социална политика все още не се разглежда в по-широк аспект.

Фирмената социална политика се отнася до набора от принципи, стратегии и действия, които една компания предприема, за да отговори на социалните и екологичните очаквания на обществото. Тя обикновено включва инициативи, насочени към подобряване на работната среда, подкрепа на местните общности, устойчиво развитие и отговорно използване на ресурсите. Един от основните компоненти на фирмената социална политика е кадровата социална политика или управлението на човешките ресурси. Една от основните функции при управлението на човешките ресурси е регулирането на трудовите правоотношения като коректно изплащане на всички социални (здравни и пенсионни осигуровки), определяне на нивото на месечно възнаграждение и навременното му изплащане, осигуряване на безопасни условия на труд. Все повече международните компании се опитват да наградят тези основни функции на управлението на човешките ресурси като създават социална политика с допълнителни социални придобивки. Тези допълнителни придобивки често имат пряко влияние върху нетния месечен доход на служителите и покупателната им способност. Те изграждат по-стабилна социална среда.

Една от най-често срещаните социални придобивки са ваучерите за храна, които фирмите предоставят на служителите със съдействието на държавата. При получена квота, фирмите могат да предоставят до 200лв. ваучери за храна на своите служители, като самата компания не заплаща данък за това. Когато говорим за работещи бедни, придобивките за храна са от съществено значение за покупателната способност на домакинството.

Фирмена социална политика разбира се е пряко обвързана и със развитието на самата компания и нейното ниво на печалба. Компаниите с голям пазарен дял също включват и допълнителни средства за гориво и транспорт. Подобен тип бенефити създават условия на сигурност у служителите, а и допринасят за съкращаването на определени разходи в домакинството на работника.

Аспектите на фирмената социална политика се свързват и със здравеопазване, обучение и допълнителна квалификация и др. Допълнителното здравно осигуряване предоставя на служителите възможност да ползват здравни услуги, които се покриват от фонда на здравното застраховане. Допълнителната здравна застраховка се изплаща от компанията. Разходите за здраве могат да бъдат голямо перо в домакинствата с повече деца. Този социален акт на компаниите има важна роля за т.нар. работещи бедни. Фирмената социална политика е важен аспект на съвременното управление, който не само подобрява имиджа на компанията, но и създава стойност за всички заинтересовани страни. В тази връзка за „работещите бедни“, социалната политика на компаниите може да създаде стабилна основа за излиза на рисковата група на бедността. Фирмената социална политика би могла да преодолее недостатъците на държавната и общинска социална политика и „запълни“ липсващите звена, свързани със социална сигурност и осигурителна защита. Фирмената социална политика може

да бъде мощен инструмент в борбата с бедността, когато е добре планирана и изпълнена. Чрез подобряване на условията на труд, осигуряване на социални услуги, инвестиции в общностни проекти и подкрепа за образованието и развитието на умения, компаниите могат да направят значителен принос за намаляване на бедността и повишаване на икономическото благосъстояние.

Използвана литература:

1. Благойчева, Хр. „Работещите бедни” като хибридна монетарна категория – дискусия и проявление, 2013
2. Богданов, Г., Захариев, Б. Борба с детската бедност и насърчаване на социалното приобщаване на децата, 2007
3. Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване, 2030
4. Икономически и социален съвет. Анализ на причините, факторите и тенденциите за наличието и обхвата на групата на така наречените „работещи бедни“. Препоръки и предложения за законодателни промени за ограничаване на това явление., 2024
5. Съвместен доклад за социално включване от 2004 г.